MUAYYAN HUQUQDAN MAHRUM QILISH JAZOSINI IJRO QILISHDA PROBATSIYA XIZMATINING O‘RNI

Xolto’rayev Nurillo Dilmurod o‘g‘li
O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi kursanti
Abduxalimova Sofiya Normurod qizi
O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi kursanti
https://doi.org/10.5281/zenodo.19274805

Annotatsiya

Mazkur maqolada O’zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi 45-moddasida keltirilgan muayyan huquqdan mahrum qilish jazosining mazmuni, uni ijro etish tartibi hamda ushbu jarayonda probatsiya xizmatining o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, probatsiya xizmatining ushbu ishlarni amalga oshirishdagi vazifalari hamda mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo‘yicha takliflar ilgari suriladi.

Kalit so‘zlar: probatsiya, jazoni ijro etish,muayyan huquqdan mahrum qilish, nazorat, ijtimoiy moslashtirish.

Аннотация

В данной статье анализируются содержание наказания в виде лишения определённого права, предусмотренного статьёй 45 Уголовного кодекса Республики Узбекистан, порядок его исполнения, а также роль и значение службы пробации в данном процессе. Кроме того, рассматриваются задачи службы пробации при реализации данных мер, существующие проблемы и предлагаются пути их решения.

Ключевые слова: пробация, исполнение наказания, лишение определённого права, контроль, социальная адаптация.

Annotation

This article analyzes the content of the punishment in the form of deprivation of certain rights предусмотрено (provided for) in Article 45 of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan, the procedure for its execution, as well as the role and importance of the probation service in this process. It also examines the functions of the probation service in implementing these measures, identifies existing problems, and proposes possible solutions.

Keywords: probation, execution of punishment, deprivation of certain rights, supervision, social adaptation.

So‘nggi yillarda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan sud-huquq tizimidagi islohotlar tub ma’nosi inson Qadri uchun tamoyili asosida amalga oshirilayotganligi sababli xato qilgan shaxsga yana bir bor imkoniyat berish orqali uni oilasidan ajratmagan holda qilgan xatosini tushinib yetishiga

imkoniyat berilmoqda. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 7 noyabrdagi «Jinoyat-ijroiya qonunchiligini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida[1]»gi PQ-4006-son qaroriga asosan 2019 yil 1 yanvardan e’tiboran, O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Probatsiya xizmati va uning hududiy bo‘linmalari tashkil etildi.Bundan tashqari O‘zbekiston Respublikasining “Probatsiya to‘g‘risida”gi qonuni qabul qilindi[2].Probatsiya xizmatining asosiy vazifalaridan biri, jinoyat sodir etgan shaxslarni jamiyatdan ajratmagan holda jazolash va ularni qayta hayotga ijtimoiy moslashtirish orqali tuzalish yo‘liga kirishiga ko‘maklashish hisoblanadi. “Probatsiya”atamasi lotin tilidan olingan bo‘lib, “sinov”degan ma’noni anglatadi.

Jinoyat sodir etgan shaxslarga nisbatan qo‘llaniladigan jazolar tizimi davlatning jinoyatchilikka qarshi kurashish siyosatining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu tizimda muayyan huquqdan mahrum qilish jazosi alohida o‘rin tutib, u nafaqat jazolash, balki jinoyatlarning oldini olish va shaxsni tuzatishga qaratilgan muhim huquqiy vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Amaldagi jinoyat qonunchiligiga ko‘ra, mazkur jazo turi shaxsni muayyan lavozimlarni egallash yoki muayyan faoliyat bilan shug‘ullanish huquqidan mahrum etish orqali uning ijtimoiy xavfli xatti-harakatlarini cheklashga xizmat qiladi.

O’zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksiga muvofiq muayyan huquqdan mahrum qilish jazosi sud tomonidan asosiy yoki qo‘shimcha jazo sifatida tayinlanishi mumkin bo‘lib, uning qo‘llanilishi jinoyatning xususiyati, og‘irlik darajasi hamda aybdorning shaxsiga bog‘liq holda belgilanadi.

Mazkur jazoning muhim jihatlaridan biri shundaki, u ozodlikdan mahrum qilish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazo chorasi sifatida shaxsni jamiyatdan ajratmagan holda, uning xulq-atvorini nazorat qilish imkonini beradi.

Muayyan huquqdan mahrum qilish jazosini ijro etish jarayonida probatsiya xizmatining o‘rni beqiyosdir. Probatsiya organlari jazoga hukm qilingan shaxslarning xatti-harakatlarini nazorat qilish, ularning qonun talablariga rioya etishini ta’minlash, shuningdek, qayta jinoyat sodir etishining oldini olishga qaratilgan profilaktik ishlarni amalga oshiradi. Xususan, probatsiya xizmatlari tomonidan shaxslar bilan individual ishlash, ularni ijtimoiy foydali hayot tarziga yo‘naltirish hamda huquqiy ongini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar tizimli ravishda olib boriladi.

Bundan tashqari, probatsiya faoliyati faqat nazorat bilan cheklanib qolmay, balki ijtimoiy moslashtirish funksiyasini ham o‘z ichiga oladi. Bu esa jazoni ijro

[1] , O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 7 noyabrdagi «Jinoyat-ijroiya qonunchiligini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-4006-son qarori
[2] O‘zbekiston Respublikasi 07.08.2024 yildagi “Probatsiya to‘g‘risida”gi O‘RQ 938-sonli qonuni

etish jarayonida shaxsni jamiyatga qayta integratsiya qilish, uning ijtimoiy aloqalarini tiklash va mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan qaraganda, probatsiya xizmatining samarali faoliyati jinoyatchilikning oldini olish va jamiyat xavfsizligini ta'minlashda muhim omillardan biri sifatida e'tirof etiladi.

Muayyan huquqdan mahrum qilish jazosining mohiyati

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 45-moddasida Muayyan huquqdan mahrum qilish jazosiga ta'rif berilgan[3].

Bundan tashqari O'zbekiston Respublikasi Jinoyat ijroiya kodeksining 6-bob 21-25-moddalarida muayyan huquqdan mahrum qilish jazosini ijro qilshda Probatsiya xizmatining vazifalari va vakolatlari keltirilib o'tilgan.

Probatsiya xizmatining vazifalari

muayyan huquqdan mahrum qilingan mahkumlarni ro'yxatga oladi;

mahkum ishlaydigan korxona, muassasa, tashkilot ma'muriyatiga va (yoki) muayyan faoliyat turi bilan shug'ullanish uchun berilgan ruxsatnomani bekor qilishga vakolatli organga hukm talablarini ijro etish to'g'risida xabarnoma yuboradi;

mahkumning hukmda ko'rsatilgan taqiqlarga rioya etishini tekshiradi;

mahkum ishlaydigan korxona, muassasa, tashkilot ma'muriyati, shuningdek muayyan faoliyat turi bilan shug'ullanish uchun berilgan ruxsatnomani bekor qilishga vakolatli organlar tomonidan hukm talablari qanday bajarilayotganligini tekshiradi.

Probatsiya xodimlari shaxslar bilan individual profilaktik suhbatlar o'tkazadi, ularni qonunga hurmat ruhida tarbiyalashga harakat qiladi.

Probatsiya xizmatining ahamiyati

Probatsiya xizmati jinoyat-ijro tizimining muhim bo'g'ini sifatida jazolarni insonparvarlik tamoyillari asosida amalga oshirishda alohida o'rin tutadi. Ayniqsa, muayyan huquqdan mahrum qilish kabi ozodlikdan ajratish bilan bog'liq bo'lmagan jazolarni ijro etishda ushbu xizmatning ahamiyati yanada ortadi. Probatsiya tizimi orqali shaxsni jamiyatdan ajratmagan holda uning xulq-atvorini nazorat qilish, tuzatish va ijtimoiy moslashtirish imkoniyati yaratiladi.

Probatsiya xizmatining ahamiyati quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

1. Jazolarning samarali ijro etilishini ta'minlash

[3] **45-modda. Muayyan huquqdan mahrum qilish**
Shaxsni muayyan huquqdan mahrum qilish sud tayinlagan muddat davomida aybdorning korxonalar, muassasalar yoki tashkilotlarda u yoki bu mansabni egallashini yoxud u yoki bu faoliyat bilan shug'ullanishini taqiqlashdan iboratdir. Ana shunday mansab yoki faoliyatning turi sud tomonidan ayblov hukmida ko'rsatiladi.
Muayyan huquqdan mahrum qilish aybdorning mansabi yoki ish faoliyati bilan bevosita bog'liq bo'lgan jinoyatni sodir etganligi uchun asosiy jazo tariqasida tayinlanganda — bir yildan besh yilgacha muddatga, qo'shimcha jazo tariqasida tayinlanganda — bir yildan uch yilgacha muddatga belgilanadi.

Probatsiya organlari sud tomonidan tayinlangan jazolarning amalda to‘liq va to‘g‘ri bajarilishini nazorat qiladi. Bu esa jazo muqarrarligi tamoyilini ta’minlashga xizmat qiladi hamda huquqiy tartibotni mustahkamlaydi.

2. Qayta jinoyatchilikning oldini olish

Probatsiya xizmatining eng muhim vazifalaridan biri — takroriy jinoyat sodir etilishining oldini olishdir. Doimiy nazorat, profilaktik suhbatlar va individual yondashuv orqali shaxslarning salbiy xulq-atvori o‘z vaqtida tuzatiladi. Bu esa jinoyatchilik darajasining kamayishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

3. Shaxsni tuzatish va tarbiyalash

Probatsiya tizimi jazoga hukm qilingan shaxsni faqat nazorat qilish bilan cheklanib qolmay, balki uning ijtimoiy-psixologik jihatdan tuzalishiga ham xizmat qiladi. Huquqiy targ‘ibot, psixologik yordam va individual ishlash orqali shaxsda qonunga hurmat hissi shakllantiriladi.

4. Ijtimoiy moslashuvni ta’minlash

Muayyan huquqdan mahrum qilish jazosi qo‘llanilgan shaxslar jamiyatdan ajratilmaganligi sababli, ularning ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishi muhim hisoblanadi. Probatsiya xizmatlari ishga joylashishda ko‘maklashish, kasb o‘rganishga yo‘naltirish va ijtimoiy aloqalarni tiklash orqali shaxsning jamiyatga moslashuviga yordam beradi.

5. Insonparvarlik tamoyillarini ta’minlash

Zamonaviy jinoyat siyosatida inson huquqlari ustuvor ahamiyat kasb etadi. Probatsiya xizmatlari orqali jazolarni ijro etishda shaxsning qadr-qimmati hurmat qilinadi, uni jamiyatdan ajratmagan holda tuzatish imkoniyati yaratiladi. Bu esa jazolarning insonparvarlik mohiyatini kuchaytiradi.

6. Jamoat xavfsizligini ta’minlash borasida

Probatsiya xizmatining samarali faoliyati orqali nazorat ostidagi shaxslarning qonunga xilof xatti-harakatlari oldi olinadi. Natijada jamiyatda huquqiy tartibot mustahkamlanadi va fuqarolarning xavfsizligi ta’minlanadi.

Mavjud muammolar va takliflar

Muayyan huquqdan mahrum qilish jazosini ijro etishda probatsiya xizmatining faoliyati muhim ahamiyat kasb etishiga qaramay, amaliyotda bir qator muammolar va kamchiliklar mavjud. Ushbu muammolar tizim samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatib, jazoni to‘liq va sifatli ijro etishga to‘sqinlik qilmoqda.

Muommo: Amaliyotda uchrayotgan eng dolzrb muommolardan biri muyyan huquqdan mahrum qilingan shaxs qayta jinoyat sodir qilgan taqdirda ushbu

shaxsga tayinlangan muayyan huquqdan mahrum qilish jazosini boshqa og'irroq jazoga almashtirish mexanizmi ishlab chiqilmagan.

Taklif:

Biz ushbu muayyan huquqdan mahrum qilish jazosining cheklovlariga rioya qilmasa ushbu muayyan huquqdan mahrum qilish jazosini boshqa og'irroq jazoga almashtirish bo'yicha mexanizm ishlab chiqarishini taklif beramiz.

Xulosa

Muayyan huquqdan mahrum qilish jazosini ijro etishda probatsiya xizmatining o'rni beqiyosdir. Ushbu tizim nafaqat jazoni ijro etishni ta'minlaydi, balki shaxsni ijtimoiy hayotga qayta moslashtirish, jinoyatchilikning oldini olish va jamiyat xavfsizligini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Shu bois probatsiya tizimini yanada takomillashtirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-ijroiya kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2023.
3. Lex.uz – O'zbekiston Respublikasi normativ-huquqiy hujjatlar milliy bazasi.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 7 noyabrdagi «Jinoyat-ijroiya qonunchiligini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-4006-son qarori
5. Jinoyat huquqi bo'yicha darslik / mas'ul muharrir – T.: TDYU nashriyoti, 2022.
6. Jinoyat-ijroiya huquqi bo'yicha o'quv qo'llanma. – Toshkent, 2021.
7. O'zbekiston Respublikasi 07.08.2024 yildagi "Probatsiya to'g'risida"gi O'RQ 938-sonli qonuni